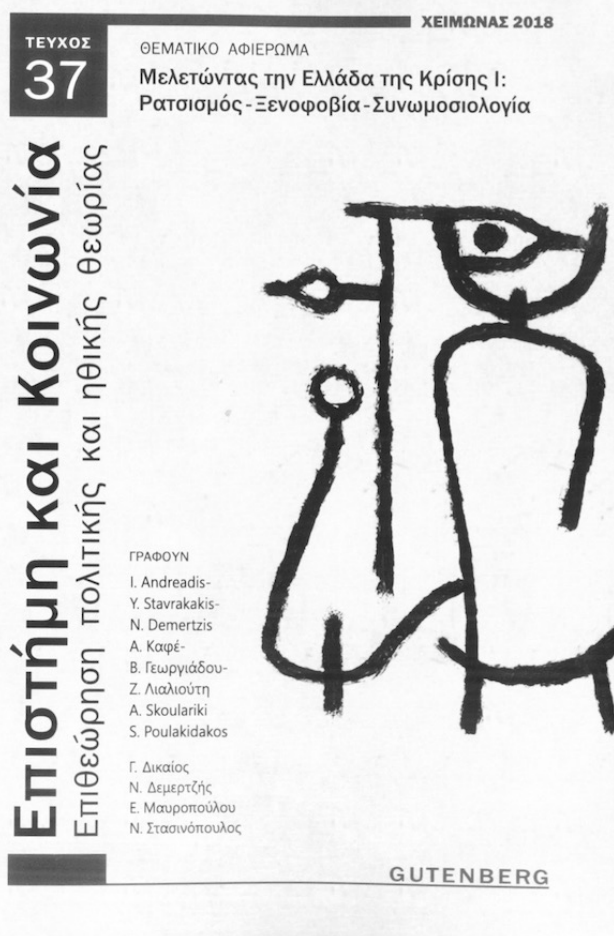

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 37 (2018)

Μελετώντας την Ελλάδα της Κρίσης Ι: Ρατσισμός - Ξενοφοβία - Συνωμοσιολογία

Διέξοδοι από την κρίση

Ευγενία Μαυροπούλου

doi: [10.12681/sas.15825](https://doi.org/10.12681/sas.15825)

Copyright © 2018, Ευγενία Μαυροπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μαυροπούλου Ε. (2018). Διέξοδοι από την κρίση. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 37, 184–194. <https://doi.org/10.12681/sas.15825>

Ευγενία Μαυροπούλου*

ΔΙΕΞΟΔΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

Τσακλόγλου, Π., Γ. Οικονομίδης, Γ. Παγουλάτος, Χ. Τριαντόπουλος & Α. Φιλιππόπουλος, *Χάρτης εξόδου από την Κρίση: Ένα νέο παραγωγικό μοντέλο για την Ελλάδα* Αθήνα: διαΝΕΟσις 2016, σελ. 223.

Tepperman, J., *Λύσεις υπάρχουν: Δέκα παραδείγματα από χώρες που έλυσαν κρίσιμα προβλήματα της εποχής μας*, μτφρ. Σ. Τριανταφύλλου. Αθήνα: διαΝΕΟσις 2017, σελ. 367.

Στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας η παγκόσμια κοινότητα αντιμετωπίζει μιας μεγάλης έντασης και έκτασης οικονομική κρίση, το ξέσπασμα της οποίας ανιχνεύεται αρχικώς το 2007 στις ΗΠΑ υπό τη μορφή της κρίσης των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου. Μετεξελίχθηκε δε σε διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία εξαπλώθηκε γρήγορα σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες οδηγώντας την παγκόσμια οικονομία σε βαθιά ύφεση (Bailey et al. 2014). Η διαμόρφωση της νέας υφεσιακής τάξης πραγμάτων δεν άφησε ανεπηρέαστη την ευρωπαϊκή επικράτεια. Ωστόσο μέσω της συγκεκριμένης συ-

---

* Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου (ΜΑ) στην Πολιτική Επιστήμη από το University of Essex <tzenimavr_21@hotmail.com>

γκυρίας αναδείχθηκαν οι εσωτερικές στρεβλώσεις της Νομισματικής Ένωσης, αλλά και η διαχειριστική και θεσμική της αδυναμία (Baldwin & Giavazi 2015) να αντιμετωπίσει μια ενδεχόμενη κρίση. Έτσι από τα τέλη της δεκαετίας του 2000 η Ευρωζώνη αλλά και γενικότερα η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) έχουν εισέλθει σε μια μακροχρόνια και πολυεπίπεδη κρίση, η οποία φέρει οικονομικές, θεσμικές και πολιτικές πτυχές, γεγονός που τροφοδότησε την αμφισβήτηση και την περιορισμένη εμπιστοσύνη των πολιτών προς την Ε.Ε. Η ρωγμή που συντελέστηκε ανάμεσα στην Ε.Ε. και τους πολίτες σε συνδυασμό με το πέπλο της νομισματικής αστάθειας που κάλυψε την Ευρωζώνη και την εφαρμογή μέτρων αυστηρής δημοσιονομικής λιτότητας στον ευρωπαϊκό Νότο πυροδότησε και μια αμιγώς πολιτική κρίση. Κατά την τελευταία δεκαετία η ευρύτερη ευρωπαϊκή κομματική σκηνή αλλά και το εκάστοτε εθνικό κομματικό σύστημα αντιμετωπίζουν την αναδιάταξη των παραδοσιακών τους δομών μέσω της κανονικοποίησης των ευρωσκεπτικιστικών αντισυστημικών κομμάτων, που φέρουν είτε ακρο-αριστερό είτε ακροδεξιό ιδεολογικό πρόσημο και αντιτίθενται είτε αμφισβητούν τις διεργασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η διάχυση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης μπορεί να επηρέασε την Ευρωζώνη, ωστόσο το επίκεντρό της ανιχνεύεται στον ευρωπαϊκό Νότο και ειδικότερα στην Ελλάδα. Η ελληνική κρίση άρχισε να εκδηλώνεται από το 2010 και επιδεινώθηκε ως αποτέλεσμα των ενδογενών οικονομικών και θεσμικών παθογενειών (Ιωακειμίδης 2012) του ελληνικού κράτους. Η συγκυρία της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης σε συνδυασμό με το υψηλό δημόσιο χρέος, τα διογκωμένα ελλείμματα και την έλλειψη ανταγωνιστικότητας (Γιαννίτσης 2014) συνέβαλαν στην κρίση της ελληνικής οικονομίας. Η Ευρωζώνη επιχειρώντας να αντιμετωπίσει την εν λόγω κρίση μέσω ενός νεοφιλελεύθερου σχεδίου επέφερε ανακατατάξεις όχι μόνο στις εγχώριες κοινωνικο-οικονομικές δομές με την εκτόξευση της ανεργίας και τη διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων (Karyotis & Gerodimos 2015), αλλά και στο ευρύτερο ευρωπαϊκό πολιτικό πλαίσιο ως αποτέλεσμα της ανόδου λαϊκιστικών και αντιευρωπαϊκών δυνάμεων. Στο

παρόν δοκίμιο παρουσιάζονται δύο πρόσφατες μελέτες που φαινομενικά μπορεί να αποκλίνουν ως προς το βασικό περιεχόμενό τους, αλλά έχουν κοινό παρανομαστή την καταγραφή των άμεσων αντιδράσεων χωρών απέναντι σε μείζονα εσωτερικά ζητήματα. Η πρώτη μελέτη (Τσακλόγλου κ.ά. 2016) αναφέρεται σε έρευνα που επιμελήθηκε η *διαΝΕΟσις* σχετικά με την ελληνική κρίση και έχει ως στόχο τη διατύπωση ενός νέου εγχώριου παραγωγικού μοντέλου· η δεύτερη (Terperiman 2017) κατέγραψε πώς εννέα κυβερνήσεις και ένας δήμος σε διάφορες χώρες κατόρθωσαν να ξεπεράσουν τα κρίσιμα εγχώρια προβλήματα τους και να επιτύχουν τον στόχο της ανάπτυξης.

Εστιάζοντας αρχικά στην πρώτη μελέτη διαπιστώνουμε ότι η ερευνητική ομάδα υπηρετεί τρεις διαδοχικούς στόχους. Πιο συγκεκριμένα αναδεικνύει τα αίτια της εγχώριας κρίσης, καταγράφει τα πεπραγμένα της μνημονιακής περιόδου και παρουσιάζει έναν μακροοικονομικό χάρτη μεταρρυθμίσεων, η εφαρμογή του οποίου μπορεί να βάλει ξανά τη χώρα σε ράγες ομαλότητας συμβάλλοντας σε μια βιώσιμη αναπτυξιακή της πορεία. Η εν λόγω μελέτη χωρίζεται σε πέντε μέρη: στο πρώτο οι συγγραφείς προβαίνουν σε μια οικονομική αναδρομή και παρουσιάζουν την πορεία της ελληνικής οικονομίας σε βάθος 20 ετών ανιχνεύοντας τα αίτια που οδήγησαν στον οικονομικό εκτροχιασμό. Όπως επισημαίνουν, το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης δεν ήταν ευθεία συνέπεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής ύφεσης, αλλά αποδίδεται στις χρόνιες παθολογίες, οι οποίες εξέθρεψαν ένα αθωράκιστο και ατροφικό οικονομικό σύστημα. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και για περίπου δέκα χρόνια η ελληνική οικονομία συντηρούσε μια πλασματική ευημερία, η οποία στηρίχθηκε κατά βάση στα χαμηλά επιτόκια και τη διεύρυνση του εξωτερικού δανεισμού, γεγονός που την οδήγησε στον χρηματοδοτικό μηχανισμό της Τρόικας και τη συνεπακόλουθη υιοθέτηση ενός προγράμματος δημοσιονομικής εξυγίανσης και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, ως αποτέλεσμα του δημοσιονομικού τέλματος.

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου καταγράφει αρχικώς το πώς διαμορφώνεται η εθνική οικονομία λίγα χρόνια πριν από την

ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ έως και τα τέλη της δεκαετίας του 2000. Σύμφωνα με τα αριθμητικά δεδομένα η οικονομία ήταν ευάλωτη στο ξέσπασμα της παγκόσμιας κρίσης, καθώς παρουσίαζε ελλειμματικά δεδομένα τόσο στο δημοσιονομικό ισοζύγιο όσο και στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, με το δημόσιο και ιδιωτικό χρέος να σημειώνουν διαρκή ανοδική τάση. Διερευνώντας το ερώτημα για το αν τα μνημόνια ήταν επιτυχή, οι μελετητές αξιολογώντας την οικονομία από το 2009 έως το 2014, αναδεικνύουν: α) την εξαιρετική δημοσιονομική προσαρμογή, β) την αποκατάσταση των εξωτερικών ισορροπιών μέσω της αφύπνισης της ανταγωνιστικότητας και της αύξησης των εξαγωγών και γ) την υλοποίηση μεγάλου αριθμού μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας. Στον αντίποδα παρουσιάζουν το δυσανάλογο κοινωνικό κόστος, που επέφεραν τα παραπάνω θετικά στοιχεία, καθώς η αύξηση των φορολογικών εισφορών σε συνδυασμό με την υιοθέτηση μέτρων δημοσιονομικής λιτότητας συνέβαλαν στην αύξηση της ανεργίας και την αποπτώχευση σημαντικού τμήματος του πληθυσμού. Παρά την πρόοδο που κατέγραψε η οικονομία το 2014, η πολιτική αστάθεια σε συνδυασμό με τις αστοχίες των προγραμμάτων βοήθειας της ελληνικής οικονομίας καθώς και τη συντήρηση της φημολογίας γύρω από ένα ενδεχόμενο 'Grexit' καλλιέργησαν κλίμα τραπεζικής και επενδυτικής αβεβαιότητας, γεγονός που αύξανε ολοένα και περισσότερο το κοινωνικο-οικονομικό κόστος της κρίσης.

Στο τρίτο μέρος του βιβλίου το ενδιαφέρον στρέφεται στον εντοπισμό των διαχρονικών προβλημάτων της εθνικής οικονομίας και στον σχεδιασμό ενός μοντέλου που θα οδηγήσει στην ανάκαμψη. Οι μελετητές προσδιορίζουν τους ενδιάμεσους στόχους μέσω των οποίων θα επέλθει η υλοποίηση των τελικών στόχων. Η απαγκίστρωση της οικονομίας από τις χρόνιες παθογένειες συνδέεται με τη σταθερότητα του μακροοικονομικού περιβάλλοντος, την αύξηση του δημόσιου κεφαλαίου, την αποδοτικότητα του δημόσιου τομέα, τη βιωσιμότητα των δημοσιονομικών, την αναβάθμιση των δομών του κοινωνικού κράτους, τη δημιουργία ανταγωνιστικών αγορών προϊόντων και την ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, ενώ ιδιαίτερη σημασία

δίνεται στην ποιότητα των θεσμών κοινωνικής οργάνωσης. Η αναδιαμόρφωση θεσμών κρατικής και κοινωνικής οργάνωσης μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση χρόνιων προβλημάτων και την επανεκκίνηση του κοινωνικο-οικονομικού συστήματος· ωστόσο η επίτευξη των παραπάνω θα πρέπει να συνοδεύεται από τη θέσπιση μεταρρυθμίσεων (διαρθρωτικού χαρακτήρα) μερικής έκτασης, που θα υλοποιούνται χωρίς καθυστερήσεις με στόχο να ωφελήσουν την οικονομία και την κοινωνία. Η επίτευξη των ενδιαμέσων στόχων συνεπάγεται την εκπλήρωση των τελικών στόχων, οι οποίοι αφορούν την εξασφάλιση της βιωσιμότητας του χρέους και του ασφαλιστικού συστήματος, την αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και την κοινωνική προστασία των ασθενέστερων τάξεων.

Το τέταρτο μέρος της μελέτης επικεντρώνεται στην παρουσίαση μιας σειράς καίριων μεταρρυθμίσεων, η πραγματοποίηση των οποίων θεωρείται απαραίτητη για την επίτευξη των ενδιάμεσων στόχων. Οι μελετητές εστιάζουν στην αναδιαμόρφωση του δημόσιου τομέα και της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης για τον εξορθολογισμό της δημόσιας διοίκησης, στην υιοθέτηση ενός δίκαιου φορολογικού συστήματος και στη βελτίωση της λειτουργίας της δικαιοσύνης. Στη συνέχεια αναδεικνύονται οι μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών με σκοπό την ενίσχυση του ανταγωνισμού και τη βελτίωση της παραγωγικότητας. Παράλληλα απαραίτητη κρίνεται η ανακατεύθυνση του χρηματοπιστωτικού τομέα, έτσι ώστε να απαλλαγεί το τραπεζικό σύστημα από την επιβάρυνση της υπερχρέωσης, καθώς επίσης και η αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας με τη συμβολή του ιδιωτικού τομέα. Έμφαση δίνεται στη μεταρρύθμιση των παραγωγικών κλάδων (τουρισμός, πρωτογενής τομέας, μεταποίηση, ενέργεια, λιανικό και χονδρικό εμπόριο, περιβαλλοντική βιομηχανία, πληροφορική, επικοινωνίες, ναυτιλία), καθώς πρόκειται για κλάδους που μπορούν να συμβάλουν στην αναγέννηση της οικονομίας. Αναφορικά με τις μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες στο πεδίο των ανθρωπίνων πόρων και της κοινωνικής προστασίας η ερευνητική ομάδα εστιάζει στην αποτελεσματική και ευέλικτη λειτουργία

της αγοράς εργασίας, στην κοινωνική προστασία με στόχο τον περιορισμό της φτώχειας και των κοινωνικών ανισοτήτων και στην επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο μέσω της εκπαίδευσης, της υγείας, της έρευνας και της τεχνολογικής ανάπτυξης. Επισημαίνουν ωστόσο ότι η υλοποίηση μεταρρυθμιστικών παρεμβάσεων δεν είναι εύκολη υπόθεση, καθώς μπορεί μεν να συνεπάγεται μακροπρόθεσμο όφελος για την κοινωνία, αλλά ταυτοχρόνως επισείει υψηλό κόστος για κάποιες κοινωνικές ομάδες, γεγονός που επιφέρει τη μεταρρυθμιστική αναβλητικότητα της εκάστοτε κυβέρνησης προς αποφυγή ανάληψης ενδεχόμενου πολιτικού κόστους.

Το τελευταίο μέρος της συλλογικής μελέτης παρουσιάζει τη διαμόρφωση μιας διπολικής πραγματικότητας στη διάρκεια της μνημονιακής περιόδου. Η επικράτηση μιας μακροχρόνιας υφεσιακής κατάστασης συνέβαλε στον περιορισμό των επενδύσεων και στο χαμηλό ποσοστό απασχόλησης, γεγονός που δυσχεραίνει την ανάκαμψη της εγχώριας οικονομίας. Στον αντίποδα των υφεσιακών μνημονιακών πολιτικών καθοριστικής σημασίας θεωρείται η δημιουργία μιας θετικής κληρονομιάς, που συνδέεται με την απόκτηση ενός συλλογικού αισθήματος ευθύνης και μεταρρυθμιστικής τεχνογνωσίας, έτσι ώστε η εθνική οικονομία να μην υποπέσει εκ νέου σε 'ολισθήματα'. Παράλληλα η εν λόγω περίοδος συνεπάγεται και μια σειρά από διαπραγματευτικές και οικονομικές προοπτικές που συνδέονται με την επιτυχή ολοκλήρωση της πρώτης αξιολόγησης του τρίτου Μνημονίου.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν το βιβλίο του Jonathan Tepperman και την πεποίθησή του ότι *Λύσεις υπάρχουν* θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι αυτό αποπνέει ένα μήνυμα πολιτικής αισιοδοξίας εν μέσω ενός κλίματος κοινωνικής απαισιοδοξίας λόγω της πολυεπίπεδης κρίσης, η οποία φέρει πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Ο συγγραφέας εστίασε το ενδιαφέρον του στο πώς δέκα κρατικές οντότητες, που διαθέτουν είτε αναπτυγμένο είτε αναπτυσσόμενο οικονομικό πρόσημο, λειτούργησαν ως εκκολαπτήρια λύσεων με σκοπό την αντιμετώπιση των εκάστοτε εγχώριων προβλημάτων

τους. Τι μας λένε αυτές οι ‘λύσεις’ για την ελληνική περίπτωση; Μολονότι η Ελλάδα ανήκει στις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες, εντούτοις εντοπίζουμε δύο παραδείγματα οικονομικά αποκλινουσών χωρών, οι κυβερνητικές μέθοδοι των οποίων θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως πυξίδα για την ανάκαμψη της εγχώριας οικονομίας.

Η ‘ιστορία επιτυχίας’ [success story] που φαίνεται να συγκοινωνεί με την ελληνική περίπτωση αφορά το πώς η κυβέρνηση του αναπτυσσόμενου Μεξικού προέβη στην υιοθέτηση ενός χάρτη μεταρρυθμίσεων βάσει διακομματικής συναίνεσης. Η υλοποίηση ενός ‘Συμφώνου’ ριζικών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων από το 2013 έως και το 2014 έθεσε τις βάσεις για τη μελλοντική ανάπτυξη του Μεξικού. Η κυβέρνηση συνεργασίας προωθώντας ένα πλαίσιο σαρωτικών αλλαγών κατάφερε να ‘ξεκλειδώσει’ τα μονοπώλια, να αναδιαρθρώσει και να φιλελευθεροποιήσει τον τομέα ενέργειας, ενώ παράλληλα εφάρμοσε μεταρρυθμίσεις στους τομείς της εκπαίδευσης, της φορολογίας, των τραπεζών και των τηλεπικοινωνιών. Η μακροπρόθεσμη απόδοση των διαρθρωτικών αλλαγών και η αδυναμία μείωσης των υψηλών επιπέδων διαφθοράς και εγκληματικότητας δεν επισκίασαν τα πολιτικά και οικονομικά επιτεύγματα της εν λόγω διετίας. Τα κόμματα παραμερίζοντας τις διαφορές τους απέδειξαν τη σημασία της πολιτικής σταθερότητας στην επανεκκίνηση της οικονομίας. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το κεφάλαιο που αναφέρεται στο πώς η Σινγκαπούρη κατάφερε να πατάξει τη διαφθορά μετά την αυτονόμησή της από το Ηνωμένο Βασίλειο το 1959. Ο Λι Κουάν Γιου, αφού εκλέχτηκε πρωθυπουργός το 1959, έθεσε τις βάσεις για τη σύσταση ενός κράτους δικαίου, μέσω της εφαρμογής ενός αποτελεσματικού και αυστηρού σχεδίου κατά της διαφθοράς, γεγονός που συνέβαλε στον εκβιομηχανισμό, την προσέλκυση επενδύσεων και τη χάραξη μιας αναπτυξιακής πορείας παγκοσμίου βεληγεκούς.

Αν και δεν συνδέονται άμεσα με την ελληνική περίπτωση, οι υπόλοιπες ‘ιστορίες επιτυχίας’ χωρών του αναπτυγμένου κόσμου αναδεικνύουν μεθόδους αντιμετώπισης συναφών προβλη-

μάτων. Αρχικά το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στη μεταναστευτική ανοικτότητα του Καναδά, γεγονός που αποδίδεται σε μια σειρά διαδοχικών κυβερνητικών πολιτικών, οι οποίες κατέστησαν τη μετανάστευση χαρακτηριστικό στοιχείο της ταυτότητας του έθνους στη συνείδηση των πολιτών. Καθώς ο Καναδάς έπρεπε να αυξήσει τον πληθυσμό του ως συνέπεια της αραιοκατοίκησης και της συρρίκνωσης του εργατικού δυναμικού, ο τότε πρωθυπουργός Πιερ Έλιοτ Τρυντό εισήγαγε το 1971 την πολιτική της πολυπολιτισμικότητας θέτοντας υλικούς όρους για την επιλογή των μεταναστών, γεγονός που επέφερε οικονομικά κέρδη στη χώρα και έθεσε τις βάσεις για τη διαχρονική ομαλή συμβίωση μεταξύ γηγενών και μεταναστών. Η επόμενη 'ιστορία επιτυχίας' εστιάζει στο γιατί η ενεργειακή επανάσταση του σχιστόλιθου δεν θα μπορούσε να λάβει χώρα πουθενά αλλού εκτός από τις ΗΠΑ. Η διαθεσιμότητα των διαδοχικών κυβερνήσεων των ΗΠΑ για συνεργασία και παροχή στήριξης στις καινοτόμες ιδέες των ιδιωτικών εταιρειών σε συνδυασμό με τις ιδιορρυθμίες του νομικού και οικονομικού συστήματος της χώρας φαίνεται να δημιουργούν ένα πλαίσιο συνθηκών που θεωρούνται απαραίτητες για την καρποφορία της ενεργειακής επανάστασης. Έμφαση δίνεται στο πώς η Νότια Κορέα εισήλθε σε μια διαχρονική αναπτυξιακή τροχιά μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου. Η περίοδος της αναπτυξιακής δικτατορίας συνδέεται με την οικοδόμηση μιας εξαγωγικής βιομηχανίας, έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια νέα ισχυρή οικονομία σε συνδυασμό με την ενίσχυση του στρατού. Μέσω της δεύτερης φάσης της εξέλιξης της Νότιας Κορέας επήλθε ο εκδημοκρατισμός και η πολιτική φιλελευθεροποίηση παρά την επιδείνωση της οικονομίας· το τρίτο στάδιο συνδέθηκε με την οικονομική φιλελευθεροποίηση με έμφαση στην κοινωνική δικαιοσύνη και στην υλοποίηση μεταρρυθμίσεων, γεγονός που διέυρνε τους αναπτυξιακούς ορίζοντες της εν λόγω χώρας. Τέλος ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περιγραφή του τρόπου με τον οποίο η Νέα Υόρκη κατάφερε να αντιμετωπίσει την τρομοκρατία μετά το χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου χωρίς τη συμβολή της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, οικοδομώντας μία ξεχωριστή υπη-

ρεσία πληροφοριών (μίνι-CIA) και ένα γραφείο καταπολέμησης της τρομοκρατίας (μίνι-υπουργείο Εσωτερικής Ασφάλειας). Το εν λόγω εγχείρημα διέθετε μια σειρά από πλεονεκτήματα, όπως ταχύτητα μεταξύ της λήψης της πληροφορίας και της ανάληψης δράσης, έλλειψη γραφειοκρατίας και αξιοποίηση της πολύγλωσσης φύσης του σώματος, χαρακτηριστικά που επέτρεψαν την αποτροπή τουλάχιστον δεκαέξι επιθέσεων στη διάρκεια της δημαρχιακής θητείας του Μπλούμπεργκ.

Από την άλλη πλευρά το βιβλίο περιλαμβάνει και ορισμένες 'ιστορίες επιτυχίας' από αναπτυσσόμενες χώρες. Ο συγγραφέας εξετάζει την περίπτωση της Βραζιλίας και περιγράφει πώς το πρόβλημα της κοινωνικής ανισότητας μετατράπηκε σε ένα πολιτικά διαχειρίσιμο ζήτημα και πώς η διανομή του καινοτόμου οικογενειακού επιδόματος 'Bolsa Familia' συνέβαλε στην καταπολέμηση της φτώχειας. Ο τότε πρόεδρος της Βραζιλίας, Λουίς Ιγνάσιο Λούλα, εφάρμοσε μια αντιφατική ατζέντα που συνδύαζε την αυστηρή δημοσιονομική πολιτική με μια εκστρατεία κοινωνικής πρόνοιας. Η πολιτική του απέδωσε καρπούς, καθώς επιτεύχθηκε τόσο η αύξηση του ΑΕΠ όσο και η συρρίκνωση των επιπέδων φτώχειας και των κοινωνικών ανισοτήτων, επιτρέποντας στους φτωχούς να ζήσουν αξιοπρεπώς. Παράλληλα το βιβλίο αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο η Ινδονησία, με την πτώση του δικτατορικού καθεστώτος το 1998, κατοχύρωσε την ασφάλεια, την ανεκτικότητα και τη σταθερότητα στο εσωτερικό της περιορίζοντας ταυτοχρόνως την πολιτική δύναμη των ισλαμιστών. Έμφαση επίσης δίνεται στη λεγόμενη 'στρατηγική των τεσσάρων σημείων' του Πολ Καγκάμε, προκειμένου να προχωρήσει στον κοινωνικό ανασχεδιασμό και τη συμφιλίωση της Ρουάντα μετά τη γενοκτονία του 1994. Η κυβέρνηση του Καγκάμε προέβη στην οικοδόμηση ενός κράτους-φρουρίου με σκοπό να περιστείλει νέα ενδεχόμενη γενοκτονία, ενώ μέσω της βοήθειας από την Παγκόσμια Τράπεζα επένδυσε στην οικονομική και θεσμική αναδιάρθρωση της χώρας. Τέλος το βιβλίο αναφέρεται και στην Μποτσουάνα, οι ηγέτες της οποίας κατόρθωσαν μετά την ανεξαρτησία της χώρας 1966 να εκμεταλλευτούν την εξόρυξη ορυκτών κοιτασμάτων

προς όφελος της εγχώριας ανάπτυξης. Η εν λόγω αναπτυξιακή πορεία επήλθε μέσω της εδραίωσης μιας δημοκρατικής διακυβέρνησης με διαφανές πολιτικό σύστημα, του ελέγχου της διαφθοράς και της θέσπισης ενός θεσμικού συστήματος για την αντιμετώπιση κρίσεων και την αποφυγή κακοδιαχείρισης των πόρων.

Στη συλλογική μελέτη της *διαΝΕΟσις* οι συγγραφείς καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η έλλειψη συνεννόησης εντός του κομματικού συστήματος συμβάλλει στη συντήρηση του υφεσιακού φαύλου κύκλου. Αναδεικνύεται έτσι η σημασία της διακομματικής συναίνεσης προς την κατεύθυνση της κοινωνικής σταθερότητας και της οικονομικής ανάπτυξης καθώς και η ευθύνη των κομμάτων απέναντι στην εκπλήρωση της εν λόγω 'εθνικής επιταγής'. Από την πλευρά του ο Terpperman επιδιώξε να μην επικεντρωθεί στη διάγνωση προβλημάτων και τη θεωρητική αντιμετώπισή τους, αλλά να παρουσιάσει απτές αναφορές σχετικά με το πως αυτά επιλύονται. Τα εργαλεία και οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για την επίλυση των προβλημάτων στα δέκα παραδείγματα του εν λόγω τόμου παρέχουν την τεχνογνωσία για την αντιμετώπιση ανάλογων ζητημάτων. Παράλληλα ο συγγραφέας επισημαίνει ότι οι πολιτικοί θα πρέπει να διέπονται από πραγματισμό και να είναι απαλλαγμένοι από εμμονές, να σκέφτονται πιο φιλόδοξα και να ενεργούν πιο ριζοσπαστικά εν μέσω κρίσεων, να υιοθετούν συμβιβαστικές λύσεις (κάτι που δεν έρχεται σε αντίθεση με τη ριζοσπαστική αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης), να θεσμοθετούν μηχανισμούς για τον έλεγχο των κυβερνήσεων και να προωθούν αλλαγές που συμβάλλουν στην παγίωση νέων αξιών.

Η ανάγνωση των δύο βιβλίων παρουσιάζει μια αλληλένδετη συμπερασματική συνισταμένη, η οποία εκβάλλει στη σπουδαιότητα του ρόλου που διαδραματίζει η πολιτική διαχείριση στην αντιμετώπιση οξυμένων καταστάσεων. Εδώ και μία δεκαετία η ελληνική οικονομία αδυνατεί να εξέλθει από το υφεσιακό αδιέξοδο, γεγονός που λειτουργεί ως φαύλος κύκλος και έχει ως αποτέλεσμα την πολιτική αστάθεια και τον τυχοδιωκτισμό των εκάστοτε αντιπολιτευτικών κομμάτων ήδη από το 2010.

Ωστόσο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε και μια εκτενέστερη μελέτη του ρόλου που διαδραμάτισαν οι εξωτερικοί θεσμικοί παράγοντες και του τρόπου αντιμετώπισης της κρίσης στην Ευρωζώνη έχοντας ως αφετηριακό ξεκίνημα την ελληνική περίπτωση. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση άλωσε την εθνική οικονομία ως αποτέλεσμα της ανύπαρκτης θωράκισης και της συντήρησης μιας πλασματικής οικονομικής κανονικότητας και ευημερίας στην Ελλάδα, γεγονός που επέφερε τη διόγκωση του ελλείμματος και την αναβολή των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων. Ένα όμως από τα ερωτήματα που θα πρέπει να αναδειχθεί είναι το αν η Ευρωζώνη θα μπορούσε να ακολουθήσει εξ αρχής μια εναλλακτική οικονομική πολιτική, η οποία δεν θα επικεντρωνόταν αποκλειστικά στην υιοθέτηση μέτρων δημοσιονομικής εξυγίανσης, γεγονός που επέτεινε την κοινωνική αποσύνθεση και την αποδόμηση του ελληνικού κομματικού συστήματος. Η επίτευξη μιας διακομματικής κυβέρνησης/συναίνεσης, που θα προάγει τη σύνθεση και δεν θα επιτείνει τη διαίρεση και η οποία θα στηρίζεται σε ρεαλιστικές εναλλακτικές προτάσεις, συνιστά την πεμπτουσία για την επανεκκίνηση της εγχώριας οικονομίας και την αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας. Λύσεις υπάρχουν, αρκεί το πολιτικό σύστημα να είναι διατεθειμένο να τις εφαρμόσει.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bailey, D.J., J.M. De Waele, F. Escalona & M. Vieira (2014). *European Social Democracy During the Global Economic Crisis: Renovation or Resignation?*, Manchester University Press.
- R. Baldwin & Fr. Giavazi (επ.) (2015). *The Eurozone Crisis, A Consensus View of the Causes and a Few Possible Solutions*. London, CEPR? AVoxEUEU.OgrBook.
- Γιαννίτσης Τ. (2014). *Η Ελλάδα σε Κρίση*, Αθήνα: Πόλις.
- Ιωακείμίδης Π.Κ. (2012). 'Κρίση και Ελληνικός Εξαιρετισμός', στο Μ. Βασιλάκης (επ.), *Απρονοησία και Νέμεση, ελληνική Κρίση 2001-2011*, Αθήνα, The Athens Review of Books.
- Karyotis, G. & R. Gerodimos (2015), *The Politics of Extreme Austerity-Greece in the Eurozone Crisis*, London: Palgrave Macmillan.